

Händelser och spörsmål

Krisen på skogsarbetsmarknaden

Under förra våren och försommaren blev läget på skogsarbetsmarknaden alltmer kritiskt.

Importen av kol och koks var mycket obetydlig, praktiskt taget hela den stora minskningen av denna import under förra året inträffade före den 1 juli. Lagren av massaved hade sjunkit till en nivå, som ingav allvarliga betänkligheter; vid senaste årsskiftet uppgick de till endast hälften av vad som ansågs normalt under förkrigstiden. Orsaken härtill var, att de stora vedavverkningarna under krisåren i så hög grad hade skett på bekostnad av övriga avverkningar. De små uttagen av massaved räckte inte alls till för att fylla fabrikerens råvarubehov, och dessutom hade man använt sig av massavedslagren för att täcka brister i bränsleförsörjningen. Med hänsyn till massans betydelse som exportvara och för framställning av fodercellulosa och med tanke på önskvärdheten av att kunna tillgå massavedslagren som en yttersta bränslereserv, var det nödvändigt, att i framtiden försöka stegra avverkningen av massaved. I planen för det kommande avverkningsåret upptog man också förutom 40 milj. lm^3 till bränsleändamål 15 milj. lm^3 massaved; detta betydde, vad det gällde massaveden, en ökning med 60 proc., och för att hela planen skulle kunna genomföras, ansågs det behövas 20 proc. mera arbetskraft än förut.

Tidigare hade det funnits ett stort antal arbetslösa inom andra yrkesområden och genom vissa bidrag och omskolningsverksamhet i form av huggarkurser hade man överfört en del av dessa till skogen för att täcka bristen på van arbetskraft. Näringslivet hade emellertid nu övervunnit den tidigare snedbelastningen, och alla områden visade full sysselsättning. Samtidigt som behoven växte, blev det alltså svårare än förut att tillfredsställa dem. Man blev tvingad att försöka frigöra arbetare, som redan hade full sysselsättning.

Både från regeringens och arbetsmarknadskommissionens sida betydde man i det sammanhanget sin mistro till tjänstepliktslagens möjligheter att erbjuda en enkel och rationell lösning; man trodde sig kunna nå lika goda eller bättre resultat på den frivilliga vägen, och det var också på det viset, som man till en början försökte lösa problemet. Den form man använde sig av var systemet med riksarbetslag, det vill säga industrin uppmanades att tillfälligt permittera 10 proc. av arbetskraften och låta dem bilda lag om 10 man, som skulle sysselsättas i skogen 2 à 3 månader åt gången. Riksarbetaren fick vissa bidrag av arbetsmarknadskommissionen för att kompensera den inkomstminskning skogsarbetet innebar för honom.

Systemet med riksarbetslag kom att väcka mycken kritik, som framför allt riktade sig mot bidragen, vilka ansågs för höga. De höga bidragen påstods leda till, att riksarbe-

taren inte gjorde sitt bästa, han hade ju redan tjänat 10 kronor då han vaknade på morgonen och hade ingen anledning att förta sig, men framför allt skulle de vara orsaken till en olustig och irriterad stämning bland de vana skogsarbetarna. "Varför skall jag gå här och hugga ved, när en annan som inte huggar så mycket som jag får mycket bättre betalt."

Det förnämsta felet med hela systemet har dock varit att det inte gick att på denna väg frigöra arbetskraft i någon större utsträckning; fram till den 3 februari i år har riksarbetarna huggit endast 3 proc. av produktionsplikten och deras vidare insats under våren torde inte bli av någon större betydelse, då hela systemet är ställt under avveckling. I medeltal har blott 4,000 riksarbetare varit sysselsatta under varje månad, men det sammanlagda antalet arbetare i de företag till vilka man väjdade utgjorde 450,000 — anslutningen har som synes varit ringa.

Av detta framgår, att bidragen i varje fall inte har varit så höga att de utgjort någon lockelse för industrins arbetare. I medeltal förtjänar en riksarbetare om han är gift 15 kr. och 50 öre per dagsverke, och av detta är hälften bidrag, för den ogifte är samma inkomst 11 kr. och 59 öre varav omkring en tredjedel är bidrag. Medelförtjänsten för en van skogsarbetare var ungefär 10 kr. vintern 1941—42 men spridningen kring detta medeltal är mycket stor och förtjänster upp till och över 15 kr. hör inte till ovanligheterna; under denna vinter torde också medelförtjänsten ha legat högre. Att de 4,000 riksarbetarna skulle utgöra någon allvarlig stöttesten för de mellan 2 och 300,000 vana arbetare, som är sysselsatta i skogen under högsäsongen, förefaller knappast troligt. Det finns ju heller

inte något direkt samband mellan den inkomst, skogsarbetaren får av sitt arbete, och den ersättning, riksarbetaren erhåller för den uppoffring han gör genom att lämna ett bättre betalt och ofta mindre påfrestande arbete. Att bidragen skulle leda till att arbetsprestationen inte blir så hög, som den kunde vara, kan inte förnekas, även om den genomsnittliga prestationen, 2,5 lm^3 per dagsverke inte kan anses dålig för ovana arbetare. Som jämförelse kan nämnas, att övrig ovan arbetskraft, som får ett något mindre bidrag, i medeltal avverkar 2 lm^3 per dagsverke. Det påstods även, och man nämner exempel på, att hela åtgärden blev meningslös genom att företagen tog in vana skogsarbetare som ersättning för riksarbetarna. Så länge det inte finns arbetsförmedlingstvång för industrin finns det ingen möjlighet att kontrollera den saken, men man får väl anta, att en sådan uppenbar brist på lojalitet från företagets sida inte har varit regel.

En bärande kritik av systemets ekonomiska konsekvenser måste försöka besvara frågan, om det var möjligt att på något annat sätt åstadkomma samma eller bättre resultat. Det alternativ som ligger närmast till hands är användandet av tjänsteplikt. Enligt en undersökning av arbetsmarknads-kommissionen kostar det staten 4 kr. och 7 öre för varje meter ved, som hugges av en riksarbetare, använder man sig i stället av värnpliktiga årsklass 1943 blir kostnaden omkring 4 kr. och 20 öre, och detta är dock den billigaste formen av tjänsteplikt. För äldre arbetare med högre inkomst och försörjningsbörda måste bidragen och därmed kostnaderna bli avsevärt större.

I anslutning till diskussionen om riksarbetslag framfördes mer eller

mindre som ett alternativ kravet på högre löner till skogsarbetarna. Detta krav sammanhänge med den avgång av vana skogsarbetare till andra yrkesområden, som har skett under kriget. Det föreföll ju inkonsekvent, att å ena sidan till dryga kostnader tillföra skogen arbetskraft, medan samtidigt de vana arbetarna sökte sig över till andra yrken.

Enligt en undersökning av arbetsmarknadskommissionen har sedan krigets början fram till november 1942 ungefär 25,000 arbetare lämnat skogen, därav 15,000 till industrin och 10,000 till byggnads- och anläggningsarbeten. Av undersökningen framgår vidare, att de flesta arbetarna lämnade sitt yrke under början av kriget. Det är ju här fråga om en högst betydande avgång, men om den i mera avsevärd grad överstiger den normala avgången är inte möjligt att säga, då man på grund av bristande statistik inte har någon uppfattning om den saken. Förklaringen till att de flesta lämnade skogen under början av kriget, är den, att de totala avverkningarna var ovanligt små närmast före och efter krigsutbrottet, samtidigt som det fanns god tillgång på arbete inom andra områden. De små avverkningarna då är också förklaringen till att det har funnits utrymme och möjlighet att så starkt stegra vedavverkningarna under krisåren, ännu under förra avverkningsåret fullgjordes inte sammanlagt fler dagsverken i skogarna än under det visserligen osedvanligt goda men dock fredsåret 1937.

Då man i samband med riksarbetarsystemet diskuterade möjligheten att hejda avgången från skogen genom höjda löner var det tydligen redan för sent till stor del. Det kan emellertid vara av ett visst intresse att försöka bilda sig en uppfattning om

ifall höjda löner, hur önskvärda de än kan vara ur andra synpunkter, skulle ha haft någon verkan i denna riktning. Skogsarbetarkåren består till alldeles övervägande del av jordbrukare, som under vintern är sysselsatta med skogsarbete, förutom ett mindre antal fast anställda arbetare bestod den dessutom före kriget till omkring en fjärdedel av så kallade lösarbetare. Dessa arbetade en tredjedel av året i skogen, en annan tredjedel var de sysselsatta med jordbruks-, anläggnings- och diverse andra arbeten, under den sista tredjedelen slutligen var de arbetslösa.

Med tanke på de långa arbetslöshetsperioder, som under fredstid varit normala för dessa arbetare, och den tidigare kontakt de har haft med andra yrken, förefaller det troligt, att det till stor del var just denna kategori, som lämnade skogsarbetet. Man kan därför ifrågasätta, om de inte med hänsyn till sina tidigare erfarenheter skulle handlat så, även om de hade fått löner som till och med överstigit industriarbetarnas.

Ett effektivt sätt att stoppa avgången är ju arbetsförmedlingstvång. Ett sådant har också genomförts för all byggnads- och anläggningsverksamhet, men med den olust man har visat på ledande håll mot tvångsreglering av arbetsmarknaden kom det inte förrän så sent — 8 juli 1942 — att det knappast fick någon verkan i detta avseende. För att bli effektivt måste det ju dessutom utsträckas till industrin i dess helhet.

Det är också tänkbart att genom tjänsteplikt försöka återföra dessa arbetare till skogen. En sådan åtgärd skulle emellertid stöta på synnerligen stora praktiska svårigheter; man har nämligen inte någon preciserad uppfattning om, vilka enskilda arbetare det här rör sig om. Denna fråga sam-

manhänger också med säsongväxlingen inom skogsbruket. Sedan gammalt har avverkningarna nästan helt varit koncentrerade till de fyra vintermånaderna; trots att en förlängning av säsongen är praktiskt möjlig och synnerligen önskvärd ur såväl skogsarbetarnas som skogsvårdens synpunkt. Det ligger därför nära till hands att försöka lösa hela problemet genom att förmå de vana skogsarbetarna att arbeta en längre tid i skogen genom tjänsteplikt eller någon form av bidrag. Det visar sig emellertid, att det under kriget redan har skett en betydande utvidgning av säsongen, och möjligheterna att på denna väg nå resultat av betydelse äro ej längre så stora.

Då det under hösten visade sig, att de frivilliga åtgärderna inte förslog, ansåg man sig tvungen att utnyttja den egentliga tjänsteplikten. Den form som användes — tjänsteplikt för män födda 1923 — hade flera fördelar: bördan fördelades lika mellan olika socialskikt, de tjänstepliktiga hade i allmänhet varken höga inkomster eller försörjningsbördor, varför bidragen blev små, 2 kr. per dag, näringslivet oroades inte och slutligen kunde läkarundersökning och registrering ske i samband med inskrivningen till värnplikt.

Varje tjänstepliktig skall uppnå en viss förtjänst, i södra Sverige 550 och i norra 600 kronor, vilket ungefär motsvarar 200 lm^3 brännved. Sammanlagt kan man genom tjänsteplikt ta ut ungefär 35,000 man. Det är ännu för tidigt att uttala sig om

resultatet av denna åtgärd, men erfarenheterna hittills förefaller att ha varit gynnsamma.

I förhållande till den beräknade kvantiteten visade avverkningarna under hösten en kraftig eftersläpning. Under våren har resultatet blivit avsevärt bättre, förutom de tjänstepliktiga har under denna tid genom driftsinskränkningar vid sågverk och massafabriker ett stort antal kunniga arbetare tillförts skogen; sedan gammalt har det nämligen skett en växelverkan mellan dessa industrier och skogsbruket. Att man skall lyckas att helt fylla den planerade kvantiteten är dock knappast möjligt; fram till den 31 mars har avverkat 71 proc. av produktionsplikten mot beräknade 75.

Bränslekommissionen har tidigare framhållit, att ett fullständigt genomförande av produktionsplikten är ett minimikrav från dess sida. Bortsett från den propagandistiska biavsikt, som kan ligga i dessa uttalanden, har genom den milda vintern och den tillfredsställande importen av kol och koks under våren grundvalen för den tidigare kalkylen ändrats. Man har ibland under diskussionen om dessa frågor visat en viss irritation över regeringens ovilja mot att gripa till kraftåtgärder; men att med hård hand till varje pris försöka genomföra de uppgjorda planerna är både dyrt, svårt och kännbart för många människor, samtidigt som ett mindre tillfredsställande resultat till sin sociala innebörd knappast kan betecknas som katastrofalt.

Jan Wallander